
THE ARBITRATION COMMISSION AND THE DISSOLUTION OF THE YUGOSLAV FEDERATION

Qazime Sherifi

FON University, Skopje - Republic of North Macedonia, qazime.sherifi@fon.edu.mk

Arlinda Kadri Shahinovic

FON University, Skopje - Republic of North Macedonia, arlinda.shahinovic@fon.edu.mk

Anita Gligorova

FON University, Skopje - Republic of North Macedonia, anita.gligorova@fon.edu.mk

Abstract: The aim of this paper is to analyze the principles, values and motives upon which the Peace Conference on Yugoslavia was based, their interpretation in the opinions of the Arbitration commission as well as their use in the Yugoslav constitutional law political and military situation of the time. In addition, this paper presents the propositions according to which the Badinter Commission decided that dissolution would take place instead of secession, as well as the fact that the former frontiers would be frontiers of the emergent internationally recognized countries.

Keywords: Badinter Commission, dissolution, secession, SFRY.

АРБИТРАЖНАТА КОМИСИЈА И ДИСОЛУЦИЈА НА ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

Ќазиме Шерифи

ФОН Универзитет, Скопје – Република Северна Македонија, qazime.sherifi@fon.edu.mk

Арлинда Кадри Шахиновиќ

ФОН Универзитет, Скопје – Република Северна Македонија, arlinda.shahinovic@fon.edu.mk

Анита Глигорова

ФОН Универзитет, Скопје – Република Северна Македонија, anita.gligorova@fon.edu.mk

Абстракт: Во овој труд се настојува да се анализираат начелата, вредностите и мотивите врз кои се базирале Мировната конференција за Југославија, се анализира начинот на кој се толкувани во мислењата на Арбитражната комисија и применети во тогашната југословенска уставно-правна политичка и воена ситуација. Исто така, изложени се мислењата, според кои Бадинтеровата комисија одлучи дека се случи распад на државата (the process of the dissolution) а не сецесија, како и дека поранешните граници се граници на новонастанатите меѓународно признати држави.

Клучни зборови: Бадинтерова комисија, дисолуција, сецесија, СФРЈ

1. ВОВЕД

Со оглед на тоа дека просторот на Југославија кон крајот на 90 години, сè повеќе заличуваше на буре барут, Европската заедница, која потоа ќе прерасне во Европска унија не можеше да седи со скрстени раце. На 27 август 1991 година, Европската заедница, со согласност на сите страни во Југославија, одлучи да свика Мировна конференција за Југославија (од август 1992 година - Меѓународна конференција за поранешна Југославија (МКПЈ).

Конференцијата беше еден вид одговор на неуспешниот обид на водачите на републиките, да ја рedefинираат Федерацијата по пат на натамошна децентрализација на моќта (Малески, 2012, стр. 105). Така се формира еден перманентен форум за преговори кој требаше да ги надмине слабостите на дипломатијата која реагираше на настаните. За претседател на Конференцијата беше именуван лордот Карингтон, поранешен министер за надворешни работи на Велика Британија. Југославија ја застапуваа Сојузното претседателство и Сојузната влада, републиките нивните претседатели и министри за надворешни работи, додека Европската заедница ја застапуваше претседателот на Европскиот совет на министри, како и претставници на земјите-членки и Европската комисија. Конференцијата за мир во Југославија започна со работа на 7 септември 1991 година, во Палатата на мирот во Хаг, и траеше до 14 август 1992 година.

На денот на отварањето на Конференцијата, основана е и Арбитражна комисија чија функција беше да ги разјасни правните аспекти на проблемите со кои ќе се соочат во текот на работата на Конференцијата, односно да просуди и дава мислења за спорните прашања, кои преку председавачот на Конференцијата ќе

им ги пренесе на учесниците. Оваа меѓународна Арбитражна комисија, колоквијално наречена Бадинтерова комисија е именувана според нејзиниот претседател Роберт Бадинтер, поранешен министер за правда во Франција. Другите членови беа претседатели на уставните судови на државите основачи на Европската унија: Роман Херцог, претседател на Сојузниот уставен суд на Германија, Алдо Корасанти, претседател на Уставниот суд на Италија, Франциско Томас Ж. Валиенте, претседател на Уставниот суд на Шпанија и Ирене Петри, претседателка на Уставниот суд на Белгија. Сите 5 членови беа предложени од Советот на министри на ЕЗ, бидејќи Претседателството на Југославија не го искористи правото да предложи два члена од причина што не можеа да се договорат околу изборот на двајцата судии. Замислена и основана како дел од процесот на политичко договарање помеѓу завојувачите страни, Комисијата немаше пример и искуство во дотогашната политичка и правна практика (Rossanet, 1997, стр. 164).

Според начинот како функционираше во текот на Конференцијата, Арбитражната комисија тешко може да се нарече арбитражна. Таа, пред сè, даваше мислења за спорните прашања помеѓу субдржавните единици без меѓународен субјективитет, а не и меѓудржавна арбитража чии постапки треба да се утврдени со договор. Како странки во спорот и легитимен извор на прашањата од Комисијата беа означени надлежни органи, без да се дефинира за кои единици станува збор. Исто така, во текот на Конференцијата, претседавачот Карингтон поставуваше прашања или ги дополнуваше оние што ги добиваше и на тој начин беше „филтер“ помеѓу странките во спорот и Комисијата како легитимен извор на поставените прашања (Terrett, 2017, стр. 120-131).

Мислењата на Комисијата немаа карактер на обврзувачки одлуки или пресуди туку беа од советодавен карактер. Со оглед на овие аргументи, Комисијата може да се карактеризира како вонредно тело кое е олицетворение на меѓународното учество во внатрешдржавни уставни спорови, а чии мислења имаа карактер на политичка присила.

Во текот на Конференцијата, Комисијата даде 10 мислења како одговор на прашањата и барањата што ѝ ги упати Конференцијата, а се однесуваа на правни проблеми што ги генерира дисолуцијата на југословенската Федерација и признавањето на новите држави настанати на нејзина територија. Мислењата жестоко ги оспоруваа не само републиките кои сметаа дека се оштетени туку и дел од меѓународната стручна јавност, особено за делот кој се однесуваше на квалификациите за причините на распаѓањето на Федерацијата, правата на народите на самоопределување и одредување на границите меѓу новонастанатите држави. Мислењата донесени од страна на еминентните правници, во голема мера ја определија правно-политичка судбина на Југославија.

Мислење бр. 1

По извршениот увид во документите и информациите што ѝ беа доставени од републиките, Бадинтеровата комисија на 10 декември 1991 година, го објави Мислењето број 1, кое се однесуваше на правното толкување на две дијаметрално спротивни интерпретации за дисолуција на СФРЈ:

1. Србија сметаше дека без разлика на тоа што републиките прогласија или имаат намера да прогласат независност, се отцепиле или планираат да се отцепат од СФРЈ, таа и понатаму ќе продолжи да постои.

2. Спротивно на тоа, другите републики сметаа дека не станува збор за отцепување туку за распаѓање и престанок на постоење на Југославија како последица на волјата на републиките. Тие тврдеа дека сите шест републики треба да бидат еднакви наследници на СФРЈ, без право за ниту една република одделно или некои од нив заедно да се прогласат за нејзин единствен наследник (Pellet, 1992, стр. 182).

Одговорот на прашањето - дали станува збор за сецесија или распаѓање, имаше големи меѓународно-правни политички и економски консеквенции за сите републики. Сецесијата ќе ја намалеше југословенската територија, но ќе ја оставаше недопрена нејзината меѓународна индивидуалност, додека распаѓањето значеше целосно исчезнување на државата и поделба на нејзиниот имот помеѓу сите поранешни конститутивни републики, кои сите требаше да бараат меѓународно признавање и членство во меѓународните организации. Србија уште на почетокот на кризата настојуваше да докаже дека станува збор за сецесија на две републики и дека оние кои не сакаа да се отцепат останаа во Југославија, која и понатаму ќе продолжи да биде членка во Обединетите нации и други меѓународни организации.

Арбитражната комисија детално ги елаборираше принципите на меѓународното јавно право за меѓународно признавање на државноста, критериумите за признавање на федералните држави и сукцесијата. Исто така, во тој документ Арбитражната комисија ги утврди аспирациите за независност на сите четири републики, со фактот дека основните тела на власта на СФРЈ - Претседателството, Сојузното собрание, Собранието на републиките и покраините, Сојузниот извршен совет, Уставниот суд и ЈНА - повеќе не функционираат правилно и дека Федерацијата се наоѓа во процес на дезинтеграција (Pellet, 1992, стр. 183).

Но, и покрај заклучокот дека СФРЈ е во процес на распаѓање, Комисијата сепак нагласи дека тоа е неспорен факт и дека југословенското територијално единство може да се зачува ако „републиките сакаат да формираат нова асоцијација со демократски институции“. Меѓутоа, ако навистина дојде до сукцесија, тогаш републиките ќе мора да ја спроведат во согласност со принципите и правилата на меѓународното право, особено според принципот на почитување на човековите права и правата на народите и малцинствата. Наведениот документ де факто значеше меѓународен легитимитет на аспирациите за независност на овие републики и со тоа директно влијаеше врз процесот на дисолуција на југословенската Федерација и признавање на новите држави.

Мислење бр.2 - право на самоопределување

По објавувањето на Мислењето број 1, на Бадинтеровата комисија, потребата за преземање на политички иницијативи во поранешната југословенска Федерација нагло се зголеми. Неколку дена пред објавата за признавање на новите држави, на 11 декември 1991 година, Бадинтеровата комисија го објави одговорот на второто прашање упатено од страна на Србија:

- „Дали српското население од Хрватска и Босна и Херцеговина како конститутивен народ во Југославија го ужива правото на самоопределување? (Pellet, 1992, стр. 184)

Што се однесува до второто прашање, Арбитражната комисија, врз основа на увид во документацијата што ја доставија републиките, Претседателството на Југославија и „Собранието на српскиот народ во БиХ“, заклучи дека правото на самоопределување не смее да вклучува промена на постојните републички граници, а српското население во Босна и Херцеговина и Хрватска, има право да ги ужива сите права признати на малцинските и етничките групи согласно меѓународното право и одредбите од Нацрт-конвенцијата на Конференцијата за мир во Југославија од 4 ноември 1991 година на чие спроведување се обврзаа републиките Босна и Херцеговина и Хрватска. Овие републики мораат да им ги обезбедат на припадниците на тие малцинства и на тие етнички групи сите човекови права и основни слободи признати со меѓународното право, вклучувајќи и, во случај на потреба, право на национално определување (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 229).

Горенаведеното толкување значеше дека србите од Хрватска и Босна не можат да се одвојат и да се спојат со Србија или Југославија и дека имаат право на самоопределување, но во рамките на постоечките републички граници.

Мислење бр.3 - промена на границите

Во врска со третото прашање – дали според меѓународното јавно право внатрешните линии на разграничување помеѓу Србија и Хрватска, од една страна, и Србија и Босна и Херцеговина, од друга страна, можат да се сметаат за граници (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 230) - Комисијата потврди дека принципот на *uti possidetis juris* има општа примена, па поради тоа се однесува и на републичките граници. Границите помеѓу републиките можат да се менуваат само со договор, но ако не постои таков договор, границите остануваат така како што се - статус кво.

Со толкување на одредбите од Уставот од 1974 година, дека републичките граници имаат карактер на државни граници, тие го добија својот конечен меѓународен епилог.

Може да се заклучи дека ставовите на Комисијата во Мислењето бр.2 и бр.3, кореспондираат со политиката на ЕЗ, односно претставуваат минимизирање на дестабилизирачките ефекти на распаѓањето на Југославија.

Мислење бр. 4 - за Република Босна и Херцеговина

На 11 јануари 1992 година, Бадинтеровата комисија ги објави и мислењата бр. 4., 5., 6 и 7. Во наведените мислења, Комисијата процени дали одделни републики ги исполниле критериумите од Општиот план за решавање на кризата. Мислењата на арбитражите се донесени врз основа на проучување на републичките уставни и уставните закони за почитување на човековите права и правата на малцинствата, резултатите од референдумите, како и декларациите за независност.

Во Мислењето бр.4, Комисијата го разгледа барањето за меѓународно признавање на Босна и Херцеговина и укажа на проблемот на легитимноста на барањето поради противењето на српските претставници во Владата и Претседателството на БиХ.

По ова, Комисија заведе став дека, иако се иницирани одредени уставни процеси, сепак отсуството на референдум значи дека волјата на народот на Босна и Херцеговина за формирање суверена и независна држава не е целосно изразена. Во согласност со ова, Комисијата предложи да се одржи референдум (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 234) (референдумот се спроведе на 29 март – 1 април 1992 година), а српската заедница, која изнесуваше околу 31% од вкупното население, го бојкотираше гласањето. По позитивните резултати на референдумот се зголемија тензиите во Босна и Херцеговина, а дополнителен притисок беше и присуството на федералната Армија, која во конфликтот со Хрватска ја покажа својата наклоност кон интересите на српската заедница. Со оглед на фактот дека меѓународното признавање на

Хрватска, со ангажирање на УНПРОФОР доведе до релативно затишје во областите на конфликтот, меѓународната заедница почна да ја разгледува можноста за признавање на БиХ, со цел да се избегне ширењето на конфликтот.

ЕЗ и САД, на 10 март 1992 година, објавија заеднички став за подготвеноста на признавање на суверенитетот на Босна и Херцеговина и се спротивставија на загрозувањето на стабилноста и интегритетот на Босна и Херцеговина и Македонија. До тој момент, само Турција и Бугарија ја признаа Босна и Херцеговина, а после тоа истото го направија и многу други земји.

Мислење бр.5 - за Република Хрватска

Мислењето бр. 5, се однесуваше на Република Хрватска и компатибилноста на нејзините документи со Критериумите на Европската заедница. Анализирајќи ги, Комисијата дојде до заклучок дека постои пропуст во хрватската апликација. Во Декларацијата за Југославија, ЕЗ постави услов до југословенските републики, (тие кои очекуваа меѓународно признавање), да ги прифатат принципите утврдени со документите од Конференцијата за Југославија - особено оние кои се занимаваат со човековите права и правата на националните и етничките малцинства и групи.

Односно, Бадинтеровата комисија заклучи дека во хрватскиот Устав не се инкорпорирани целосно сите критериуми утврдени во членот кој се однесува на специјалниот статус. Исто така, Комисијата заклучи дека Хрватска треба да го дополни Уставот со цел да се спроведат мерките од наведениот член, бидејќи тоа е единствената препрека за исполнувањето на сите критериуми поставени од ЕЗ (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 229). За жал, иако Хрватска не ги исполни овие барања, сепак ЕЗ, на 15 јануари 1992 година, одлучи да ја признае сувереноста и независноста на Хрватски, по што уследи признавање од голем број земји во светот и добивање полноправно членство во ОН (22 мај 1992 година).

Мислење бр.6 – за Република Македонија

Во Мислењето бр.6, Комисијата го разгледа барањето за меѓународно признавање на Македонија. Арбитражната комисија пристапи кон оценка на ова барање во согласност со Декларацијата за Југославија и Критериумите за признавање на новите држави во Источна Европа и во Советскиот сојуз, утврдени од Советот на 16 декември 1991 година. Покрај сите наведени документи, Комисијата побара од Македонија и дополнителни информации околу тоа дали Македонија е подготвена да се воздржи од каква било непријателска пропаганда против друга држава. По добивањето потврден одговор дека Република Македонија ги отфрла сите територијални претензии од кој било вид, недвосмислени соопштенија засновани врз меѓународното право дека користењето на името Македонија не може во себе да подразбира каква било територијална претензија кон друга држава, дека Република Македонија формално се обврзува, во согласност со меѓународното право, да се воздржи како генерално, така и врз основа на член 49 на својот Устав од каква било непријателска пропаганда против која било друга држава, Арбитражната комисија заклучи дека Република Македонија ги исполнува барањата од Критериумите за признавање на нови држави од Источна Европа и од Советскиот Сојуз и Декларацијата за Југославија, усвоена од Советот на Европската заедница на 16 декември 1991 (Тунтев, 2005, стр. 80- 83).

За разлика од БиХ, која беше уништена од насилство, со влада која немаше контрола врз голем дел од територијата, беше призната од страна на меѓународната заедница, на Македонија, која ги исполнуваше сите традиционални критериуми за државност, ѝ се ускрати меѓународното признавање.

Мислење бр 7 – за Република Словенија

Во Мислењето бр.7, Комисијата го разгледа барањето за меѓународно признавање на Словенија. Словенија, покрај основните документи, до Комисијата во прилог достави и документи за заштита на малцинствата, за изборниот систем и Законот за надворешни работи од 5 јуни 1991 година, во кој јасно стои дека, исто како и Македонија, и Словенија нема територијални претензии кон соседните држави. И во овој случај, по разгледувањето на документите, Арбитражната комисија заклучи дека Република Словенија ги исполнува барањата предвидени во Критериумите за признавање на новите држави во Источна Европа и во Советскиот Сојуз и Декларацијата за Југославија, усвоена од Советот на Европската заедница на 16 декември 1991 (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 241).

Од горенаведените мислења на Бадинтеровата комисија се заклучува дека само Словенија и Македонија ги исполнуваа условите за признавање. Барањето за признавање на БиХ беше отфрлено со образложение дека српското малцинство не учесувало во донесувањето на актите за осамостојување. Покрај тоа, беше побарано и одржување на референдум под меѓународна контрола. Признавањето на Хрватска беше условено со промени во Уставот. Сепак, на состанокот на Претседателството на ЕЗ, одржан 15 јануари 1992 година, беше донесена одлука само за признавање на Словенија и Хрватска.

Со признавањето на Словенија и Хрватска, ЕЗ всушност го релативизира и минимизира значењето на преговорите и на Мировната конференција и на тој начин директно влијаеше врз квалитетот на решенијата кои требаше да се донесат.

Признавањата на новите држави доведоа до ситуација во која на територијата на СФРЈ постоеја две нови меѓународно признати држави (Хрватска и Словенија), две републики очекуваа признавање (БиХ и Македонија), како и две други кои немаа намера да побараат независност (Србија и Црна Гора) и секако самата Југославија, за која во моментот сè уште не се тврдеше дека е поранешна држава.

Мислење бр. 8, 9 и 10

Различниот меѓународен статус на новите држави кои до скоро беа дел од единствена држава (СФРЈ) претставуваше голем предизвик и обврска за европската и светската дипломатија. Овој проблем пред нив постави задача да го завршат веќе започнатиот дисолуциски процес, со де јуре признавање на републиките. Потребно беше да се прогласи СФРЈ за непостоечка држава, да се покрене постапка за распределба на имотот, да се реши проблемот со статусот на националните малцинства на подрачјата на новонастанатите држави и, пред сè, да се запира војната во БиХ која ескалираше по признавањето на нејзината независност. Начелниот интерес на признатите републики, кои сега настапуваа како суверени држави, беше отворање суцесиска постапка односно да ги спречат настојувањата на Србија и Црна Гора да бидат единствен наследник на меѓународниот статус на СФРЈ.

Сите обиди на српско-црногорската политика за остварување на заедничка држава која ќе продолжи да го поседува меѓународниот статус на СФРЈ падна во вода. Овие две републики, во февруари 1992 година, најавија основање на заедничка држава. Собранието на СФРЈ, на 27 април 1992 година, го усвои Уставот на Сојузна Република Југославија (СРЈ), тврдејќи дека СФРЈ се трансформира во СРЈ, и се состои од две конститутивни републики - Србија и Црна Гора. Двете југословенски републики, Србија и Црна Гора, не побараа признавање од страна на меѓународната заедница. Според ова гледиште, почитувајќи го континуитетот и меѓународниот статус на СФРЈ, СРЈ ги презеде сите нејзини меѓународни права и обврски, вклучувајќи го и членството во сите меѓународни организации и учеството во сите меѓународни договори, прифатени и ратификувани од страна на поранешната држава. Дипломатските мисии, конзуларни претставништва и канцеларии продолжија да функционираат застапувајќи ги интересите на СРЈ. Во прилог на овие тврдења наведени се два факта:

- Прво, постоењето на неодамнешен преседан, со кој Русија меѓународно е призната како наследник на меѓународниот статус на СССР.
- Потоа, предноста на СРЈ се гледа од фактот дека надворешно политичките услуги беа темелно исчистени од несрпски и нецрногорски претставници, па наведениот персонал целосно му беше лојален на раководството во Белград и ја прифаќаше СРЈ како наследник на поранешната држава.

Нивната намера беше да ја прикажат СРЈ како трансформирана Југославија од која двете републики не се отцепија, па затоа со полно право го наследуваат нејзиниот меѓународен статус. Меѓутоа, српско-црногорскиот став - СРЈ (Србија и Црна Гора) автоматски да го продолжи членството на поранешната СФРЈ во ОН не беше прифатено од меѓународната заедница. Европската заедница го проследи проблемот до Бадинтеровата комисија.

На 4 јули 1992 година, од страна на Бадинтеровата комисија беа објавени мислењата 8, 9 и 10. Тие се однесуваа на статусот на Сојузна Република Југославија и на прашањето за суцесија на поранешната држава.

Во мислењата бр. 8, 9 и 10 од Бадинтеровата комисија, од 4 јули 1992 година, е утврдено дека :

- процесот на дисолуција на Југославија е завршен и дека поранешната југословенска Федерација веќе не постои.
- признавањето на СРЈ треба да биде предмет на општите принципи на меѓународното право и Насоките од 16 декември 1991 година.
- СРЈ е нова држава која не може да се третираа како единствен наследник на поранешна СФРЈ (Георгиевски & Додевски, 2008, стр. 267-272).

Според Бадинтеровата комисија, СРЈ не може автоматски да го преземе членство на СФРЈ во меѓународните организации, ниту да го наследат имотот на СФРЈ во странство, кој треба да биде еднакво распределен меѓу сите суцесивни републики врз основа на договор или арбитража. Односно, според наодите на Бадинтеровата комисија и потврдено од страна на Европската заедница, Југославија престана да постои поради дисолуција (распаѓање), а не поради сецесија (отцепување) на некои држави. Што значи дека т.н. Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора) е нова држава со еднакви права и обврски како и другите четири наследнички (Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија и Словенија) и дека на ниту една

од новоформираните држави на подрачјето на поранешна Југославија не им се признава правото на континуитет.

Со други зборови, сите држави кои се појавија на подрачјето на поранешна Југославија имаат статус на земја-сукцесор, односно ниедна нема статус на држава-претходник, во согласност со Виенската конвенција (за сукцесија на државите во однос на државниот имот, архивата и долговите од 1983 година, и во врска со договорите од 1978 година) (Begić, 1996, str. 35).

Објавувајќи ги мислењата бр. 8, 9 и 10, Арбитражната комисија правно го заврши процесот на распадот на Југославија. Всушност, со ова и Комисијата и Конференцијата за Југославија практично ја завршија работата за која беа формирани и, во летото 1992 година, престана потребата од нивна понатамошна работа.

Меѓународната заедница, тргнувајќи од наодите на Арбитражната комисија, потврдени од страна на Европската заедница, призна дека Југославија престана да постои со дисолуција (распаѓање), со што се потврди фактот дека Југославија се распадна и дека на нејзина почва се појавија нови независни држави.

2. ЗАКЛУЧОК

Меѓународната заедница, тргнувајќи од наодите на Арбитражната комисија, потврдени од страна на Европската заедница, призна дека Југославија престана да постои со дисолуција (распаѓање), со што се потврди фактот дека Југославија се распадна и дека на нејзина почва се појавија нови независни држави.

Со ова, Европската Заедница ја смени и улогата на самата Мировна конференција за Југославија, која од тело задолжено за мирно решавање на уставниот проблем стана тело ангажирано за дисолуција и сукцесија на државата. Покрај тоа, и самата Арбитражна комисија која е основана како советодавно тело ангажирано за уставната трансформација, на крај презеде задача да арбитражира за проблемите од областа на меѓународното право - признавање и сукцесија на државата, применливост на принципот на самоопределување и *uti possidetis juris*.

ЛИТЕРАТУРА

- Begić, K. (1996). *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Dejtonskog sporazuma*, Sarajevo
- Boonen, C. (2015). *Borders in dispute: the construction of state and nation in international diplomacy*, Leiden University
- Dumbery, P. (2015). *International Law and Practice State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on The Incoherent and Injustifiable Solution Adopted For Secession and Dissolution of States Under The 1978 Vienna Convention*, *Leiden Journal of International Law*, Vol. 28
- Jakubowski, A. (2015). *State Succession in Cultural Property (Cultural Heritage Law and Policy)*, Oxford University Press, Oxford
- Marxsen, Ch. (2014). *The Crimea Crisis (An International Law Perspective)*, *ZaöRV*, Vol. 74
- Pellet, A. (1992). *The Opinions of the Badinter Arbitration Committee A Second Breath for the Self-Determination of Peoples*, *European Journal of International Law* 3(1)
- Perović, L., Roksandić, D., Hoepken, W., i dr., (2017) *Yugoslavia from a historical perspective*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia
- Pištan, Č. (2014). *Dalla balcanizzazione alla jugonostalgija, Dissoluzione della Repubblica Socialista Federale Di Jugoslavia, Istituzioni del federalismo, Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna
- Rossanet, B. (1997). *War and Peace in the Former Yugoslavia*, The Hague, Kluwer Law International
- Terrett, S. (2017). *The dissolution of Yugoslavia and the Badinter arbitration commission: A contextual study of peace-making efforts in the post-Cold War world*, [University of Warsaw](#)
- Woodward, L. (1995). *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Brookings Institution
- Георгиевски, С., Додевски, С. (2008). *Документи за Република Македонија 1990-2005*, Скопје., Правен факултет "Јустинијан Први"
- Малески, Д. (2012). *Бебето од катран – Македонија во меѓународните односи (1991-1993)*, Култура, Скопје
- Тунтев, А. (2012). *Република Македонија - прва декада*, Кн-во МИ-АН